



У савременом српском књижевно-друштвеном контексту уочава се једна иронија: оно што би се могло назвати демократским потенцијалом књижевних студија, данас је изгледа управо оно што угрожава њихов интегритет. То се, на пример, да закључити из још актуелног конкурса Народне библиотеке Србије, којим се откупљују књиге из области друштвених наука, хуманистике и ангазоване књижевности за мрежу матичних и универзитетских библиотека у Србији. Када оставимо по страни одређене, у најмању руку – скаредности (будући да овде говоримо о изузетно битној институцији државе Србије), оно што у тексту овог конкурса нарочито захтева пажњу сваког иоле заинтересованог читаоца у овој земљи је следећи пасус:

„Уз то, ове године у избор улази и квалитетна домаћа и преводна књижевност, проблемски и критички оријентисана, са изразитим друштвеним ангажманом, односно књиге домаћих аутора, аутора из региона и иностранства, које на књижевно успео начин обрађују теме попут ратних сукоба током распада СФРЈ, односа појединца и политике, слободе и једнакости у условима драматичних економских, еколошких и технолошких промена, питања кривице и одговорности, идеолошке и медијске манипулације, статуса и односа између разних и различитих врста идентитета (национални, класни, културни, политички, верски, полни итд).“

Наиме, ово би практично значило да једна државна институција (при том, надређена свим осталим сличним у делатности којом се бави) фаворизује тзв. ангазовану књижевност, тј. савремену књижевност мери и вреднује по извесној идеолошкој матрици, јер поједине теме именује и одређује као пожељне. Другим речима, у питању је тематска фаворизација. Истовремено, ово је својеврсно упутство издавачким кућама, које теме и модуси треба да буду привилеговани приликом штампања како би та издања била откупљена.

Као да се, иако су нам пуна уста демократије и двадесет и првог века, поново пробудио дух из доба пошаста, из времена када се институционално утицало на ствараоце, а књижевност се сагледавала кроз идеолошке калупе. Само, овај дух чак више није ни онај стари идеолошки, који је доносио ригидне закључке ипак на основу некакве догме у коју се веровало. Овај, савремени дух књижевних пошаста, испражњен је од сваке идеологије и сведен на пуку извештаченост и један превасходно дневно-политички план.

Управо ово буђење духова прошлости јесте тема славне књиге једног од стубова савремене филозофске мисли, Жака Дерида – „Марксове сабласти“. Укратко: услед подударачућих догађаја пада Берлинског зида и пада Совјетског савеза, постало је конвенционално рећи да је Маркс мртав. Једна од последица тога јесте наступање екстатичке, тријумфалистичке афирмације тзв. Новог светског поретка у коме је извесни идеал либералне демократије или капиталистичког система напослетку „остварен“. Према том моделу, целокупна историја је схваћена као борба између демократије и тоталитаризма и она је, напослетку, дошла до свога краја. Ослобођен од идеолошког поимања људских бића, „човек“ стиже на крај историје у облику универзалног, трансисторијског појединца. Ово славно-проблематично образложење има своје утемељење у бестселеру Френсиса Фукујаме „Крај историје и последњи човек“, којим се Дерида делимично бави и које проблематизује у „Марксовим сабластима“. По Дерида, оваква логика представља проблем, на пример, за неко контра-мишљење, које би било засновано на извесном идеалу марксизма као својеврсног демократског принципа који не би био ограничен једино на апсолутном приоритету „слободног тржишта“. Једно друго тумачење „глобализације“, како Дерида указује, могло би гледати на скорашње трендове једино као на узрок за забринутост, а не за некакав тријумфализам и славље, ако се има у виду да овај нови поредак инкорпорира у себе и феномене као што су: бескућништво, трговина оружјем, страни дугови, незапосленост, корупција, међуетнички ратови, нарко-картели, мафија итд.

Када се на овом фону сагледа тема нашег текста (конкурс НБС), из перспективе садашњег друштвено-културолошког тренутка, постаје јасно да се дати конкурс заиста доима као својеврсно буђење духова прошлости, али где је домен политичког (у нашем транзиционом друштвеном контексту) још увек на дневнополитичком ступњу, а не на неком високо интелектуалном о коме је писао Дерида (када би то бар био прави марксизам!). Своју славну манифестацију, идеолошко виђење ствари, у контексту српске књижевности, имало је у есеју-пасквили „Три мртва песника“ Марка Ристића, у коме се на веома вешт, али идеолошки усмерен начин, дисквалификује одређена књижевност, само због тога што се не уклапа у наметнуту, левичарски интонирану, доктрину. Оно што Ристић замера овим ствараоцима јесте њихова зачауреност, наводна себична брига за саме себе и свој унутрашњи живот, као и за њихову сопствену слободу, те закључује да у времену након Другог светског рата и велике борбе народа „за срећу свих“, нема места за овакву поезију и песнике као што су Растко Петровић, Милош Црњански или Пол Елијар. Да ли би и данас у демократској Србији XXI века неки усамљени лирик слично прошао? Из угла овог и оваквог конкурса изгледа да би! Јер, када данас читамо Ристићев памфлет, уколико оставимо политичке конотације по страни, јасно је да је он већ по својим основним замеркама непринципијелан, будући да долази од ствараоца и критичара који је, како у књизи „Српска књижевна авангарда“ примећује Гојко Тешић, „свој изузетно значајан есејистички опус посветио борби против утилитаризма, прагматизма, догматизма, теорије одраза!“ Такође, читати ове песнике само у оквиру њихове унутарње борбе, чак и да занемаримо несумњиве лирско-књижевне квалитете опуса ових аутора, значи веома парцијално (у овом случају – намерно) приступити овим стиховима и занемарити општу хуманистичку вредност те „борбе“. Слично томе, данас,

када имамо у виду неке претходне изјаве актуелног руководства Народне библиотеке Србије и челних људи Фонда за отворено друштво (са којим је у сарадњи НБС и објавила овај конкурс), можемо ли унапред закључити који би се ставови у савременој књижевности протежирали, а који не; и да ли би се и овакав текст конкурса у крајњој инстанци испоштовао, уколико би реч била, на пример, о књизи која се ангажовано бави актуелним друштвено-социјалним тренутком на високо уметнички начин, али не удовољава одређеним политичким трендовима за које се залаже Фонд за отворено друштво? Напросто, овде излажемо нашу сумњу поводом евентуалне могућности за неко контра-мишљење у оквиру датог конкурса, које ће се базирати на својеврсном идеалу демократије који не би био ограничен само на либерално-демократску опцију или филозофију „отвореног друштва“ и које би и ту опцију могло критички сагледавати у свом тексту?

Чињеница да се овде, при том, ради о савременој књижевности јесте баш оно што је узнемиравајуће. Ово није ни мало безазлено, јер управо кроз игнорисање препознавања дневне политике у тексту овог конкурса, од читаоца се само може очекивати да постане идиот (и у античком (аполитичан човек) и у савременом смислу). Очигледно је наступило доба игара политичке моћи, у Србији редовно тек на дневно-политикантском нивоу. Стално преиспитујући и „замрзавајући“ у одређеном оквиру оно што је жива писана реч и непрекидна игра означитеља, како би то Дерида назвао, савремене књижевне сабласти, са наводно либералним предзнаком, претварају књижевност у политичког монструма, чиме оно престаје бити поезија и постаје само још једна цртица из либерално-демократског павиљона српске свакодневне политике. Читајте и смејте се или читајте и плачите. Ни комедија ни трагедија, више фарса..., али фарса са потенцијално генерацијским последицама.